

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування**

МОЗГОВА СВІТЛАНА ОЛЕКСАНДРІВНА

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
СВІТОВИХ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ПОЛІТИЧНОМУ ТА
СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ**

Спеціальність: 074 Публічне управління та адміністрування

АВТОРЕФЕРАТ

магістерської роботи на здобуття наукового ступеня
магістра публічного управління

Миколаїв – 2019

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність магістерського дослідження. У ХХІ столітті набуває своєї актуальності зростання релігійного фактора у глобальних суспільних процесах, про що засвідчує активізація міжнародної діяльності релігійних організацій, рухів, орденів і партій, які поступово збільшують свою суб'єктність у системі міжнародних відносин. При цьому виникає політико-інституційна основа взаємовідносин міжнародної системи та суспільно-релігійної сфери окремих держав. Особливо це помітно на прикладі новоутворених держав з незавершеними процесами державного будівництва та духовно-культурної консолідації, чільне місце серед яких займає й Україна. Перебування впродовж тривалого часу в якості об'єкта зовнішньої експансії та частин тих чи інших державних утворень позначилося на духовно-культурних, зокрема, релігійних уподобаннях українського населення, зробивши його особливо сприйнятливим до зовнішніх духовно-релігійних впливів.

Це пов'язано з тим, що українська нація народжувалася і розвивалася на межі різних цивілізаційних світів, у результаті сформована нею сучасна українська держава постала не тільки як поліетнічна країна, що охопила різні за походженням і ступенем соціального розвитку етноси, а й як полікультурна і поліконфесійна з численним різноманіттям культурних та релігійних ознак. З іншого боку на суспільно-державотворчі процеси наклалася духовна криза з її відсутністю моральних авторитетів, а також відповідних (в тому числі) й релігійних інститутів, зважаючи на десятиліття свідомого і насильницького нав'язування атеїзму.

Протягом останніх років простежується тенденція щодо посилення ролі релігії на пострадянському просторі, зокрема, зростання її впливу на українське суспільство, а відповідно таке підвищення ролі церкви в державі та активне проникнення релігії в масову свідомість створило додатковий інструмент маніпуляцій для політиків, що позначається на

внутрішньополітичному житті України. Останні політичні події констатують, що політика і релігія як особливі соціальні феномени все органічніше вплітаються в суспільне життя.

Геополітичне становище та наявність історичної спадщини різних віросповідань ставлять перед Україною ряд викликів та загроз, суттєво негативною у цьому аспекті виступає й тенденція зростаючого втручання в релігійну ситуацію, міжконфесійні відносини з боку зарубіжних центрів чи державних утворень, які замість пасторської роботи найчастіше намагаються закріпити свою духовно-культурну, політичну та економічну зверхність над українським суспільством завдяки релігійному чиннику, який свідомо чи несвідомо, але стає елементом духовного й політичного поневолення. Україна сьогодні значною мірою потерпає від того, що духовно-релігійна сфера життєдіяльності суспільства не повністю національна, а поділена між світовими центрами православ'я, католицизму, ісламу, буддизму й неорелігій.

Україна як складова частина світового співтовариства не може знаходитись осторонь усіх особливостей перехідного періоду. В українському суспільстві, як і в усіх пострадянських державах, тоталітарна система залишила після себе духовний вакуум. Для багатьох людей він обернувся втратою ідентичності, позитивного сенсу буття, призвів до ескалації бездуховності. У цьому контексті в молодій українській державі, яка здійснює демократичний вибір, велика увага приділяється збагаченню духовної сфери життя суспільства, ствердженню пріоритету загальнолюдських цінностей, гуманізації соціуму.

Проблема дослідження ролі релігійного фактору в процесі становлення та розвитку громадянського суспільства має міждисциплінарний характер. За останні роки з'явилося багато робіт філософів, політологів, істориків, соціологів, релігієзнавців, в яких з різних сторін досліджується роль, значення релігії та церкви в житті суспільства, держави, окремої особистості. Концептуально-теоретичні засади сучасних міжнародних

відносин закладено в роботах провідних представників міжнародно-політичної науки, зокрема, З. Бжезинського, М. Олбрайт, А. Тойнбі, Е. Тоффлера, Ф. Фукуяма, С. Хантінгтона та інших. Роль і місце релігійного чинника в розвитку світових та регіональних політичних, соціально-економічних, духовно-культурних і інших суспільних процесах ми знаходимо в працях таких дослідників як М. Бердяєв, В.Дергачьов, В. Соловйов та інші.

Проблеми розвитку суспільно-релігійних відносин в аспекті національної духовної безпеки, особливості взаємодії різноманітних суб'єктів політики і релігійних організацій за появи нових викликів і загроз глобалізації, а також їх етнорелігійний конфліктогенний потенціал ґрунтовно досліджуються у працях О. Білоруса, В. Горбуліна, В. Горлинського, О. Данільян, О. Дзьобань, М. Панова, В. Журавського, В. Ліпкана.

Важливу роль у задоволенні релігійних потреб особистості відіграє вдосконалення конституційно-правових відносин між державою та церквою, за яких громадянам, незалежно від їх віросповідання та ставлення до релігії, не тільки гарантується свобода совісті, створюються умови для нормальної діяльності релігійних організацій та об'єднань, але й забезпечується можливість їх активної участі в суспільному житті, розвитку міжнародних контактів.

На жаль, у процесах державотворення та становлення демократичного суспільства, роль релігійного фактору не завжди належним чином враховується. Спостерігається політизація релігійної сфери. З огляду на вищезазначене тема магістерської роботи видається **актуальною**.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є комплексне дослідження проблем та перспектив розвитку світових релігій та їх впливу на становлення взаємовідносин релігії та суспільства в Україні.

Досягнення поставленої мети передбачало вирішення таких **завдань**:

- дослідити понятійно-категорійний апарат дослідження: визначити сутність світових релігій, їх основні риси;

- охарактеризувати основні релігії світу;
- дослідити особливості розвитку світових релігій;
- виявити особливості впливу світових релігій в Україні, дослідивши релігійний комплекс нашої держави, встановивши взаємозв'язок політики і релігії, визначивши вплив світових релігій на трансформацію суспільно-релігійної сфери в Україні;

- обґрунтувати перспективи розвитку релігійного комплексу України в контексті зовнішньої політики країни та подальшої діяльності УПЦ, на основі визначення моделі співпраці держави і церкви, шляхів удосконалення нормативно-правових засад регулювання релігійної діяльності.

Об'єктом дослідження є проблеми та перспективи розвитку державної політики щодо регулювання діяльності світових релігій в політичному та соціокультурному просторі України в контексті отримання автокефалії УПЦ та створення помісної церкви.

Предметом дослідження є державна політика щодо регулювання діяльності світових релігій в політичному та соціокультурному просторі України.

Вибір **методів** вирішення завдань цього дослідження зумовлено комплексним характером його предмета та об'єкта. Враховуючи специфіку даної проблеми та її міждисциплінарний характер, було обрано як філософські та загальнонаукові, так і конкретні методи наукового аналізу в галузі соціальної філософії, політології, релігієзнавства та соціології.

Важливим орієнтиром у дослідженні багатьох питань став метод конкретно-історичного аналізу, який дозволив розглянути процес зміни місця і ролі релігії в період трансформації суспільно-політичного життя суспільства. Особливості відносин між державою та церквою в сучасних умовах дозволив виявити порівняльний метод.

У процесі з'ясування впливу релігійного фактору на становлення громадянського суспільства використовувались методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, які дозволили більш детально дослідити сутність цього

феномена.

Можливість проаналізувати особливості виникнення і функціонування різних релігійних систем, характер їх розвитку та вплив на життя суспільства надали методи емпіричного дослідження (спостереження, аналіз документів, контент-аналіз).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в комплексі вирішено важливу наукову проблему вивчення специфіки розвитку світових релігій та їх впливу на становлення взаємовідносин релігії та суспільства в Україні.

Структура і обсяг магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи складає 98 сторінок. В роботі міститься 6 додатків. Список використаної літератури містить 58 джерел.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету та основні завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, висвітлено наукову новизну і практичне значення виконаної роботи.

У **першому розділі** *«Науково-теоретичні засади дослідження впливу світових релігій на становлення України як незалежної держави»* охарактеризовано основні поняття і терміни в цій науковій сфері, систематизовано основні релігії світу та здійснено їх характеристику, визначено основні тенденції розвитку релігій на сучасному етапі, проаналізовано джерельну базу дослідження щодо державного регулювання релігійного простору в нашій країні, зокрема, увагу зосереджено на дослідженнях в цій сфері у вітчизняних та зарубіжних працях, визначенні основних понять і термінів, їх тлумаченнях та дискусійних положеннях.

Підрозділ 1.1. «Світові релігії: сутність поняття та основні риси»
присвячений аналізу стану наукової розробки проблеми державного регулювання релігійного простору країни та можливостей такого регулювання у вітчизняній та зарубіжній науці.

Аналіз теоретичних напрацювань дозволив визначати світові релігії як віровчення, які мають міжетнічний і космополітичний характер, оскільки вони гарантують спасіння незалежно від того, до якого етносу належать їх послідовники. В англійській традиції під поняттям «світові релігії» розуміють основні релігії світу, до яких входять буддизм, християнство та іслам, також включають даосизм, індуїзм, іудаїзм, конфуціанство, синтоїзм та інші.

Також визначені умови, за яких зароджувалися світові релігії: врахування уявлень не однієї релігійної та культурно-інтелектуальної традиції; наявність високої інтелектуальної культури, яка могла б сформуватися лише в світових імперіях, де виділяються великі торговельні та культурні центри, у яких концентруються найрізноманітніші знання, що спричиняє до їхнього взаємоузгодження та переосмислення на якісно новому рівні; наявність суспільно-світоглядної кризи.

У підрозділі 1.2. «Характеристика релігій світу» розкривається сутність основних характеристик світових релігій, серед яких виділяються наступні: усі світові релігії називаються за постаттю послідовника, але по-різному; генеруючи нові смисли та ідеї світові релігії своєю появою знаменують значні історичні та соціальні зміни у житті людей; усі світові релігії є монотеїстичними.

Провідна роль світових релігій полягає в тому, що вони слугують засобом віросповідного зв'язку людей, незалежно від їхньої етнічної, мовної, соціальної, політичної самоідентифікації. Також за конкретних історичних умов в тій чи іншій країні вони можуть набирати етнічних рис, виявляти тенденцію до об'єднання етнічної ідентичності та релігійної належності.

Світові релігії започаткували, обґрунтували і найбільше сприяли

глобалізаційним процесам у нашому світі.

Існують два основні критерії, за яких релігія може бути визначена як світова: об'єднання великої спільності людей; наявність послідовників у багатьох країнах і серед різних народів.

Крім того раніше іноді використовувалися додаткові критерії, які відсікали ряд релігій: світова релігія не може служити ознакою національної ідентичності; повинна бути складена досить чітка філософська школа, з подібними течіями; наявність впливу на хід розвитку світової історії, світового мистецтва та ін., при цьому культура світової релігії не повинна бути абсолютно однаковою у всіх регіонах.

У підрозділі 1.3. «Розвиток світових релігій на сучасному етапі» виявлено, що на сучасному етапі розвитку країн в межах кожної з них можуть функціонувати усі релігії у вигляді діяльності відповідних релігійних інститутів. Ця складна система взаємодії та взаємовпливів канонічно й організаційно структурованих церковних інституцій визначається в науці як релігійний комплекс держави. Ця система виступає невід'ємною складовою суспільного життя, чутливо реагує на утвердження в громадській свідомості демократичних цінностей, світоглядних і національних ідей, морально-етичних принципів, власних позицій у трактуванні національної та церковної історії.

Основна тенденція розвитку світових релігій полягає в тому, що національне і світове становлять собою пару протилежностей, які постійно борються за свої пріоритети. Релігія і консолідація етносу нині є надзвичайно важкою проблемою, адже український етнос, як загалом і інші етноси світу нині вже не становлять релігійної гомогенності. Якщо в давніх суспільствах релігія була формою вияву етнічності, а в середньовіччі поступилася місцем світовій християнськості, то сьогодні етнічність знову бере гору над релігійністю. Таким чином простежується тенденція до відродження етнічних релігій. Це спроби реконструювати не тільки світоглядну та обрядову систему пращурів, але й дати нове теологічне осмислення давньої

філософії етнічної релігії.

У другому розділі *«Роль світових релігій в становленні суспільно-релігійного простору України»* досліджено присутність основних світових релігійних організацій на теренах України, їх діяльність, роль та взаємозв'язок з політикою та політичними процесами в нашій країні, їх вплив на трансформацію суспільно-релігійного простору України.

У підрозділі 2.1. *«Релігійний комплекс України»* проаналізовано основні релігійні організації в Україні і визначено, що в нашій країні утворено мережу релігійних організацій достатню для задоволення релігійних потреб віруючих. В Україні мережа релігійних організацій представлена 55 віросповідними напрямками, в межах яких діє 36500 релігійних організацій, в тому числі 85 центрів та 290 управлінь, 35013 релігійних громад (справами церкви опікується 30880 священнослужителів), 471 монастир (чернечий послух несуть 6769 ченців), 360 місій, 80 братств, 201 духовний навчальний заклад (навчається 1975 слухачів), 12899 недільних шкіл. Більшість українських конфесій перебуває під впливом центрів, які знаходяться за межами країни. Зарубіжні релігійні організації та їхні центри пов'язані з певними політичними та економічними силами тих держав, у яких вони знаходяться, то часто вони стають інструментом зовнішньополітичного впливу на суспільну ситуацію в Україні.

Більшість нових релігійних течій набула популярності в Україні внаслідок місіонерства закордонних церков та відомих проповідників. До відповідних причин необхідно віднести насамперед державну політичну та економічну нестабільність, що сприяла поглибленню духовної та ціннісної кризи суспільства, а також кризу традиційних релігій, які не змогли протидіяти проникненню зовнішніх впливів.

У підрозділі 2.2. *«Взаємозв'язок політики і релігії в Україні»* показано, що в Україні вплив церкви, як сталого державного інституту більш потужний та глибинний, ніж вплив партій. Причиною цього є відсутність довіри населення до політичних партій і внутрішньополітична дестабілізація. Саме в

такий час зростає роль релігійного чинника в житті суспільства, яка символізує духовні пошуки людини. Саме в цей момент населення піддається впливу релігійно-політичної агітації. Для багатьох віруючих духовний наставник є найбільш авторитетною особою, чії слова чи точка зору сприймається як єдино правильна. Саме цей вплив використовується при політичних агітаціях.

Серед політично активних релігійних організацій, які найбільше прагнуть вливати на виборців, опинилися найбільші православні церкви, що діють в Україні, – Українська православна церква Московського патріархату та Українська православна церква Київського патріархату. Церкви намагаються використовувати політичні сили для обмеження релігійної свободи й усунення конкурентів. У цьому криється далеко не зацікавленість в духовному розвитку прихожан, а бізнес – кожна церква прагне буди монополістом, тобто отримати статус Єдиної державної церкви.

В українському законодавстві не розроблено правовий механізм, який би регламентував взаємодію політичної та релігійної сфер, що призводить до хаосу у цій царині та не прогнозованості ситуації політично-релігійному житті. Функціонуванню релігії в українському суспільстві буде сприяти: відсторонення релігійного фактору від процесу прийняття політичних рішень; свобода думки й совісті, забезпечена незалежною від держави церквою; вдосконалення законодавства стосовно свобод релігій та покарання релігійних лідерів за втручання у політику; втілення лояльного ставлення церков до української державності, української громадськості; відокремлення церкви від будь-якої політичної влади та соціальної суспільної системи; подолання дестабілізуючих впливів церкви на суспільство, деполітизація релігійного середовища; відмова церкви від державних привілеїв та використання у власних цілях державної влади.

У підрозділі 2.3. «Вплив світових релігій на трансформацію суспільно-релігійної сфери України» визначено, що в контексті міжнародних відносин серед найбільш зацікавлених суб'єктів впливу на суспільно-релігійний

простір нашої країни можна виокремити чотири групи: світові православні центри, як Руська Православна Церква, Константинопольська Православна Церква та Румунська Православна Церква; новітні світові релігійні організації, так і традиційні протестантські течії, що представлені в основному США та Європейськими країнами; Святий Престол; ісламський фактор у своєму духовному та суспільно-побутовому протиставленні християнству. Зазначені процеси небезпечні своєю здатністю посилити соціальну напругу в суспільстві не тільки на релігійному, а й на політичному ґрунті. При цьому виникає загроза перенесення релігійної конфронтації на політичний та етнонаціональний ґрунт.

Внаслідок активної діяльності державних, громадських та релігійних діячів зарубіжних держав відбувається деформація і поступове витіснення різноманітних етнічних культурно-духовних цінностей населення України та насадження інших світоглядних орієнтирів.

Міжнародна система справляє суперечливий політико-інституційний вплив на формування і розвиток суспільно-релігійної сфери України, який може суттєво і негативно позначитися на рівні безпеки країни у таких найважливіших сферах життєдіяльності суспільства як політична, економічна, військова, інформаційна та інші. У політичній сфері це відбувається через ідеологічну підтримку і забезпечення діяльності проіноземних організацій; втручання інших держав через засоби духовно-релігійного впливу на внутрішні справи України; наявність сепаратистських тенденцій, зокрема на релігійному ґрунті, в окремих регіонах та у певних політичних сил України; порушення прав громадян, зокрема свободи совісті та віросповідання в Україні та за її межами; загострення міжетнічних та міжконфесійних відносин. Економічний вплив здійснюється через неконтрольований приплив в Україну іноземної валюти і матеріальних цінностей під виглядом підтримки екуменічної і місіонерської діяльності; діяльність тіньових економічних структур під прикриттям релігійних та місіонерських центрів. У соціальному сенсі вплив відбувається у вигляді

культового пригнічення соціальної активності громадян, звуження їх світоглядних орієнтирів, руйнацію усталених родинних і суспільних зв'язків; релігійне забарвлення суспільно-політичних протистоянь окремих соціальних верств населення та регіонів України; через пряму загрозу життю і здоров'ю населення з поширенням різноманітних форм «нетрадиційного лікування», знахарства, окультизму тощо; поширення новітніми релігійними течіями та культурами різноманітних форм моральної та духовної деградації у суспільстві, особливо серед молоді тощо. Нарешті, в інформаційній сфері відбувається гальмування міжнародними релігійними центрами входження України до світового інформаційного простору, поширення ними необ'єктивної інформації щодо держави; інформаційну експансію з боку інших держав через релігійно-духовні канали тощо.

Сучасна геополітична реальність міжнародної політики свідчить про наявність викликів та загроз безпеці України як на глобальному, так і на регіональному рівнях з боку насамперед від таких світових центрів сили, як Сполучені Штати Америки (США), Російська Федерація (РФ), Європейський Союз (ЄС) в цілому, так і окремих його членів.

У третьому розділі *«Перспективи розвитку релігійного комплексу України в контексті геополітичних відносин»* основна увага зосереджена на перспективах трансформації суспільно-релігійних відносин в контексті провідної ролі УПЦ в цих відносинах, становлення УПЦ як самостійної релігійної ланки, моделях співпраці держави і церкви та удосконаленні нормативно-правового регулювання державно-церковних відносин.

У підрозділі 3.1. «Роль УПЦ в державо-утворюючих процесах України» визначено, що на сучасному етапі в нашій державі наявні міжцерковні конфлікти і дискусії, які часто штучно інспіровані, використовувалися політичними елітами (як внутрішніми, так і зовнішніми) для навмисної дестабілізації ситуації в країні для досягнення власних політичних цілей. В основному через регіоналізацію, маргіналізацію та

дискредитацію тих чи інших релігійних структур, а також через безпідставне звинувачення у їх причетності до екстремізму або терористичної діяльності.

Надання томосу про автокефалію Українській Церкві Вселенським Патріархом безумовно стало визначною історичною подією, оскільки пов'язується із завершенням процесів самоідентифікації українців, а також зі зміною та посиленням статусу України на міжнародній арені, передусім у міжправославному світі. Водночас створення єдиної Помісної Православної Церкви в Україні містить у собі багато ризиків і ймовірнісних конфліктів, суперечностей та додаткових викликів, що можуть суттєво відобразитися як на внутрішньо-політичному житті країни, так і на її геополітичних цілях. Тому слід врахувати можливі сценарії розвитку подій після остаточного утвердження в Україні домінуючої релігійної організації.

У підрозділі 3.2. «*Моделі співпраці держави і церкви*» показано, що у країнах світу виокремлено декілька моделей взаємодії держави та релігії. На пострадянському просторі у деяких країнах вже підписані угоди між церквою та державою, які встановлюють особливі права церкви та гарантують їй певну державну підтримку. До подібної форми побудови державно-церковних відносин тяжіє і українська держава. Така система влаштувала б і найчисленніші українські релігійні угруповання.

Принципова новація такої концепції полягає у тому, що держава і церква визначаються як рівноправні суб'єкти державно-церковних відносин, кожен з яких діє у сфері своєї компетенції, взаємно підтримуючи одна одну. При цьому релігійні організації діють у правовому полі держави, держава не втручається у справи церкви, забезпечуючи свободу релігії, свободу церкви. Саме такий принцип визначає характер державно-церковних відносин у багатьох цивілізованих країнах світу, зокрема, в США та Франції, він має стати визначальним і для України.

На сучасному етапі розвитку релігійного комплексу країни необхідно визначити пріоритети державної політики в цій сфері, до них видається доцільним віднести такі: забезпечення конституційного положення про

відокремлення церкви від держави і школи від церкви, рівноправність усіх офіційно діючих в Україні релігій та права громадян на свободу совісті; сприяння релігійним організаціям у виконанні їхніх статутних завдань; подолання дестабілізуючих впливів церкви на суспільство, деполітизація релігійного середовища, водночас, постає актуальною проблема в посиленні церкви в педагогічному контексті, в реалізації молодіжної політики та прищеплюванні християнських цінностей молоді України, виховання високих моральних цінностей в умовах зростаючої неконтрольованої агресії та існування такого ганебного явища як булінг в закладах освіти.

У підрозділі 3.3. «Удосконалення нормативно-правового регулювання державно-церковних відносин» визначено, що також для регулювання релігійної діяльності необхідно удосконалювати і нормативно-правові засади, зокрема, прийняти Закон України «Про Концепцію державної релігійної політики України», «Про основи релігійної безпеки України». Під релігійною безпекою як складовою національної безпеки України слід розуміти стан захищеності життєво важливих духовно-релігійних інтересів українського суспільства (особи, груп віруючих, держави) від внутрішніх загроз і зовнішнього втручання та відповідну систему суспільно-політичних заходів, яка забезпечує цю захищеність.

До найважливіших чинників релігійної складової національної безпеки України необхідно віднести внутрішньо-релігійну стабільність; зовнішньо-релігійну стабільність; повне задоволення релігійних потреб усього українського суспільства, свобода совісті та віросповідання як окремих громадян, так і релігійних організацій; наявність комплексної стратегії суспільно-політичного й духовного розвитку держави (зокрема у сфері забезпечення релігійної безпеки України).

Переважає більшість громадян не орієнтується в ситуації, що має місце в релігійному середовищі України, а тому через подібну необізнаність стає звичайним знаряддям маніпулювання в руках церковних ієрархів, так і пасторів сект. Діяльність сект сьогодні в Україні є чинником, що створює

небезпеку для держави, суспільства та громадян, оскільки їх діяльність спрямована на використання релігійного фактора як знаряддя втручання у внутрішні та зовнішні справи України, проникнення в органи законодавчої, виконавчої і місцевої влади та засоби масової інформації; поширення деструктивних ідеологій, що становлять загрозу духовності українського народу та суперечать загальнолюдським нормам; можлива поява окремого войовничого релігійного об'єднання, діяльність якого може призвести до загибелі людей, масових заворушень та терористичних актів; провокування та загострення конфліктів на релігійному й національному ґрунті; піддрив громадського порядку, ушкодженням здоров'я й моральності населення.

ВИСНОВКИ

В ході магістерської роботи було вивчено проблеми та перспективи розвитку світових релігій та визначено їх вплив на становлення взаємовідносин релігії та суспільства в Україні. Таким чином, поставлену мету магістерської роботи було досягнуто, а вирішення завдань дозволило сформулювати наступні висновки та пропозиції.

1. На основі аналізу понятійно-категорійного апарату дослідження визначено, що світові релігії – віровчення, які мають міжетнічний і космополітичний характер, оскільки вони гарантують спасіння незалежно від того, до якого етносу належать їх послідовники. В широкому розумінні під поняттям «світові релігії» тлумачать основні релігії світу, до яких входять буддизм, християнство та іслам, також включають даосизм, індуїзм, іудаїзм, конфуціанство, синтоїзм та інші.

Визначено умови, за яких зароджувалися світові релігії: врахування уявлень багатьох релігійних та культурно-інтелектуальних традицій; наявність високої інтелектуальної культури; наявність суспільно-світоглядної кризи.

Доведено, що на сучасному етапі розвитку країн в межах кожної з них можуть функціонувати усі світові релігії у вигляді діяльності відповідних релігійних інститутів. Ця складна система взаємодії та взаємовпливів канонічно й організаційно структурованих церковних інституцій визначається в науці як релігійний комплекс держави. Ця система виступає невід'ємною складовою суспільного життя, чутливо реагує на утвердження в громадській свідомості демократичних цінностей, світоглядних і національних ідей, морально-етичних принципів, власних позицій у трактуванні національної та церковної історії.

2. Визначено основні характеристики світових релігій: усі вони називаються за постаттю послідовника; генерують нові смисли та ідеї і своєю появою знаменують значні історичні та соціальні зміни у житті людей; є монотеїстичними. Провідна роль світових релігій полягає в тому, що вони слугують засобом віросповідного зв'язку людей, незалежно від їхньої етнічної, мовної, соціальної, політичної самоідентифікації.

Встановлено два основні критерії, за яких релігія може бути визначена як світова: об'єднання великої спільності людей; наявність послідовників у багатьох країнах і серед різних народів.

3. Досліджено особливості розвитку світових релігій і визначено, що національне і світове становлять собою пару протилежностей, які постійно борються за свої пріоритети. Релігія і консолідація етносу нині є надзвичайно важкою проблемою, адже український етнос, як загалом і інші етноси світу нині вже не становлять релігійної гомогенності. Якщо в давніх суспільствах релігія була формою вияву етнічності, а в середньовіччі поступилася місцем світовій християнськості, то сьогодні етнічність знову бере гору над релігійністю. Таким чином простежується тенденція до відродження етнічних релігій. Це спроби реконструювати не тільки світоглядну та обрядову систему пращурів, але й дати нове теологічне осмислення давньої філософії етнічної релігії.

4. Проаналізовано особливості впливу світових релігій в Україні і виявлено, що в нашій країні утворено мережу релігійних організацій достатню для задоволення релігійних потреб віруючих. В Україні вплив церкви, як сталого державного інституту більш потужний та глибинний, ніж вплив партій. Причиною цього є відсутність довіри населення до політичних партій і внутрішньополітична дестабілізація. Зростає роль релігійного чинника в житті суспільства, яка символізує духовні пошуки людини. Населення піддається впливу релігійно-політичної агітації. Саме цей вплив використовується при політичних агітаціях.

Серед політично активних релігійних організацій, які найбільше прагнуть впливати на виборців, опинилися найбільші православні церкви, що діють в Україні, – Українська православна церква Московського патріархату та Українська православна церква Київського патріархату. Церкви намагаються використовувати політичні сили для обмеження релігійної свободи й усунення конкурентів. У цьому криється не зацікавленість в духовному розвитку прихожан, а бізнес – кожна церква прагне буди монополістом, тобто отримати статус Єдиної державної церкви.

5. Виявлено, що більшість українських конфесій перебуває під впливом центрів, які знаходяться за межами країни. Зарубіжні релігійні організації та їхні центри пов'язані з певними політичними та економічними силами тих держав, у яких вони знаходяться. Більшість нових релігійних течій набула популярності в Україні внаслідок місіонерства закордонних церков та відомих проповідників. До відповідних причин необхідно віднести насамперед державну політичну та економічну нестабільність, що сприяла поглибленню духовної та ціннісної кризи суспільства, а також кризу традиційних релігій, які не змогли протидіяти проникненню зовнішніх впливів.

Серед найбільш зацікавлених суб'єктів впливу можна виокремити чотири групи: світові православні центри, як Руська Православна Церква, Константинопольська Православна Церква та Румунська Православна

Церква; новітні світові релігійні організації, так і традиційні протестантські течії, що представлені в основному США та Європейськими країнами; Святий Престол; ісламський фактор у своєму духовному та суспільно-побутовому протиставленні християнству. Зазначені процеси небезпечні своєю здатністю посилити соціальну напругу в суспільстві не тільки на релігійному, а й на політичному ґрунті. При цьому виникає загроза перенесення релігійної конфронтації на політичний та етнонаціональний ґрунт. Внаслідок активної діяльності державних, громадських та релігійних діячів зарубіжних держав відбувається деформація і поступове витіснення різноманітних етнічних культурно-духовних цінностей населення України та насадження інших світоглядних орієнтирів.

б. Обґрунтовано перспективи розвитку релігійного комплексу України, які полягають у визначенні моделі співпраці держави та релігійних організацій, удосконаленні законодавства в цій царині та посиленні ролі УПЦ. Існує декілька моделей взаємодії держави та релігії. На пострадянському просторі у деяких країнах підписані угоди між церквою та державою, які встановлюють особливі права церкви та гарантують їй певну державну підтримку. Новація такої концепції полягає у тому, що держава і церква визначаються як рівноправні суб'єкти державно-церковних відносин, кожен з яких діє у сфері своєї компетенції, взаємно підтримуючи одна одну. При цьому релігійні організації діють у правовому полі держави, держава не втручається у справи церкви, забезпечуючи свободу релігії, свободу церкви. Саме такий принцип визначає характер державно-церковних відносин у багатьох цивілізованих країнах світу, зокрема, в США та Франції, він має стати визначальним і для України.

Також для регулювання релігійної діяльності необхідно удосконалювати і нормативно-правові засади, зокрема, прийняти Закон України «Про Концепцію державної релігійної політики України», «Про основи релігійної безпеки України». Під релігійною безпекою як складовою національної безпеки України слід розуміти стан захищеності життєво

важливих духовно-релігійних інтересів українського суспільства (особи, груп віруючих, держави) від внутрішніх загроз і зовнішнього втручання та відповідну систему суспільно-політичних заходів, яка забезпечує цю захищеність.

Надання томосу про автокефалію Українській Церкві Вселенським Патріархом стало важливим історичним етапом в розвитку країни, що пов'язано із більш глобальними процесами самоідентифікації українців, посиленням ролі України на міжнародній арені та у релігійному просторі світу. Водночас цей процес пов'язаний з можливими ризиками та тенденціями подальшого заглиблення конфлікту з іншими церквами, які вели тривалий час боротьбу за вплив на теренах України, що може суттєво відобразитися як на внутрішньо-політичному житті країни, так і на її геополітичних устремліннях. Тому в державному регулюванні слід врахувати можливі сценарії розвитку подій після остаточного утвердження в Україні УПЦ.

7. Доведено, що діяльність сект сьогодні в Україні є чинником, що створює небезпеку для держави, суспільства та громадян, оскільки їх діяльність спрямована на використання релігійного фактора як знаряддя втручання у внутрішні та зовнішні справи України, проникнення в органи законодавчої, виконавчої і місцевої влади та засоби масової інформації; поширення деструктивних ідеологій, що становлять загрозу духовності українського народу та суперечать загальнолюдським нормам; можлива поява окремого войовничого релігійного об'єднання, діяльність якого може призвести до загибелі людей, масових заворушень та терористичних актів; провокування та загострення конфліктів на релігійному й національному ґрунті; підрив громадського порядку, ушкодженням здоров'я й моральності населення.

АНОТАЦІЯ

Магістерська робота присвячена комплексному дослідженню проблем та перспектив розвитку світових релігій та їх впливу на становлення взаємовідносин релігії та суспільства в Україні. В роботі визначено понятійно-категорійний апарат дослідження; визначено сутність світових релігій, їх основні риси; охарактеризовано основні релігії світу; досліджено особливості розвитку світових релігій; виявлено особливості впливу світових релігій в Україні, на основі дослідження релігійного комплексу нашої держави та встановлення взаємозв'язку політики і релігії, визначено вплив світових релігій на трансформацію суспільно-релігійної сфери в Україні; обґрунтовано перспективи розвитку релігійного комплексу України в контексті зовнішньої політики країни та подальшої діяльності УПЦ, на основі визначення моделі співпраці держави і церкви, шляхів удосконалення нормативно-правових засад регулювання релігійної діяльності.

Ключові слова: державне регулювання, релігійний простір, світові релігії, УПЦ.

ANNOTATION

The master's thesis is devoted to the comprehensive researches of the problems and perspectives of the development of world religions and their influence on the formation of relations between religion and society in Ukraine. The research defines the conceptual-categorical apparatus of the field of study; the essence of world religions their main features is determined; the main religions of the world are described; the peculiarities of the development of world religions are investigated; the peculiarities of the influence of world religions in Ukraine are determined with the basis of research of the religious complex of our state and establishment of the relationship between politics and religion, the influence of world religions on the transformation of the social and religious sphere in Ukraine;

the prospects of development of the religious complex of Ukraine in the context of the country's foreign policy and further activities of the UOC, based on the definition of the model of cooperation between the state and the church, ways of improving the legal and regulatory framework for the regulation of religious activity are substantiated.

Providing tomoses about autocephaly to the Ukrainian Church by the Ecumenical Patriarch has become an important historical stage in the development of the country, which is connected with more global processes of self-identification of Ukrainians, strengthening of the role of Ukraine in the international arena and in the religious world of the world. At the same time, this process is associated with the possible risks and trends of further deepening of the conflict with other churches that have long struggled for influence over Ukraine, which can have a significant impact on both the domestic political life of the country and its geopolitical aspirations. Therefore, state regulation should take into account possible scenarios for the development of events after the final approval of the UOC in Ukraine.

Key words: state regulation, religious space, world religions, Ukrainian Orthodox Church.